

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ФІНАНСІВ І КРЕДИТУ

БАНКІВСЬКЕ КРЕДИТУВАННЯ СЕРЕДНЬОГО ТА МАЛОГО
БІЗНЕСУ

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)

Виконала:

студентка 4 курсу, групи 472-2,
денної форми навчання,
спеціальності 072 «Фінанси,
банківська справа та страхування»

Бинда Ганна Володимирівна _____

Керівник:

доцент кафедри фінансів і кредиту

Марич Максим Григорович _____

*До захисту допущено
на засіданні кафедри
протокол № __ від __ травня 2023 р.
Завідувач кафедри фінансів і кредиту
_____ проф. Нікіфоров П.О.*

Чернівці – 2023

АНОТАЦІЯ

Бинда Г.В. Банківське кредитування середнього та малого бізнесу. Рукопис. Кваліфікаційна робота на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 072 – Фінанси, банківська справа та страхування. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці, 2023.

В кваліфікаційній роботі досліджені теоретичні та практичні аспекти банківське кредитування середнього та малого бізнесу. Визначено сутність банківського кредиту та його вплив на розвиток малого та середнього підприємництва. Досліджено фінансові механізми банківського кредитування малого та середнього бізнесу, що створює теоретичне підґрунтя для розуміння подальшого аналізу. Досліджено сучасний стан кредитування малого та середнього бізнесу в Україні. Проведено оцінку ефективності кредитування АТ КБ "ПриватБанк" малого та середнього бізнесу. Запропоновано стратегію державної політики щодо кредитної підтримки малого та середнього бізнесу в Україні, напрями вдосконалення практики фінансування МСП, а також окреслені кращі світові практики, які можуть бути впроваджені в Україні.

Ключові слова: середній бізнес, малий бізнес, фінансування, банк, кредит, банківське кредитування, кредитні послуги.

SUMMARY

Binda G. Bank lending to medium and small businesses. Manuscript. Qualification work for obtaining the first (bachelor) level of higher education in specialty 072 – Finance, banking and insurance. Yuri Fedkovich Chernivtsi National University, Chernivtsi, 2023.

In the qualification work, the theoretical and practical aspects of bank lending to medium and small businesses are investigated. The essence of bank credit and its influence on the development of small and medium-sized enterprises are determined. The financial mechanisms of bank lending to small and medium-sized businesses have been studied, which creates a theoretical basis for understanding further analysis. The current state of lending to small and medium-sized businesses in Ukraine has been studied. An assessment of the effectiveness of small and medium-sized business lending by JSC KB "PrivatBank" was carried out. The strategy of state policy regarding credit support of small and medium-sized businesses in Ukraine is proposed, directions for improving the practice of financing SMEs, as well as the best global practices that can be implemented in Ukraine are outlined.

Keywords: medium business, small business, financing, bank, credit, bank lending, credit services.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання чужих ідей, результатів і текстів наукових досліджень мають посилання на відповідне джерело.

_____ Г.В. Бинда

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ	8
1.1 Сутність банківського кредиту та його вплив на розвиток малих та середніх підприємств	8
1.2 Фінансові механізми банківського кредитування підприємств малого і середнього бізнесу	13
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОЇ ПРАКТИКИ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ	19
2.1. Сучасний стан кредитування малого та середнього бізнесу в Україні ..	19
2.2. Оцінка ефективності кредитування АТ КБ «ПриватБанк» підприємств малого та середнього бізнесу	25
РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ	32
3.1 Світовий досвід фінансових механізмів кредитування малого та середнього бізнесу	32
3.2. Стратегія державної політики кредитного забезпечення малого та середнього бізнесу в Україні.....	37
ВИСНОВКИ.....	43
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	46

ВСТУП

Розуміння тонкощів банківського кредитування малих та середніх підприємств (МСП) має фундаментальне значення з кількох причин. Насамперед, аналітична основа дозволяє зрозуміти як ці підприємства, що становлять основу багатьох економік, у тому числі і української, фінансують свою діяльність та забезпечують власне зростання, а тому і ріст усього ВВП. Ці знання дозволяють зацікавленим сторонам, включаючи політиків, фінансові установи та самі підприємства, приймати обґрунтовані рішення щодо кредитної політики, оцінки ризиків та фінансового планування.

Крім того, вивчення банківського кредитування МСП дає розуміння ширших економічних наслідків надання кредитів. Оскільки МСП роблять значний внесок у показники національного багатства, зайнятість та розвиток людського капіталу, розуміння ролі кредиту в цьому контексті дає змогу глибше зрозуміти рушійні сили економічного зростання та вплив розширення або скорочення кредитування на економіку.

Нарешті, в академічному чи освітньому контексті вивчення цієї теми допомагає зрозуміти практичне застосування фінансових теорій і моделей. Вона забезпечує реальний контекст для розуміння динаміки кредитування і розвитку супутніх ризиків, що є важливим для дослідників та професіоналів у галузі фінансів та економіки.

Для розуміння кредитної системи та її впливу на МСП в сучасній економіці багато вчених присвятили свої дослідження цим питанням. Один з таких вчених, Приймак Н. В., детально дослідив фундаментальні характеристики кредиту як основного фінансового інструменту кредитування. Він обговорює, як кредит полегшує різні фінансові операції, суттєво сприяючи розвитку економічної діяльності. У цьому ж руслі досліджував сучасні аспекти розуміння сутності та ролі кредиту як економічної категорії Дзюблюк О.В. Його робота охоплює притаманні кредитним системам принципи та функціональність, а також їхній внесок в економічні структури. Розглядаючи

кредитний ринок в Україні, Миськів Г. заглиблюється у його функціонування та розвиток. Він бере до уваги теорію, методологію та практику кредитування в Україні та надає цінну інформацію про динаміку її кредитного ринку. Доповнюють один одного Доценко І.О. та Доценко В.В., які розглядають сутність та значення кредитної діяльності банків у контексті сучасного економічного розвитку. Вони, зокрема, відзначають трансформаційну роль кредитних операцій у формуванні бізнес-стратегій та фінансових результатів діяльності банків. Мікрокредитування, як важливий аспект сучасних кредитних систем, перебуває у фокусі дослідження Андроса С. Він досліджує проблеми та шляхи розширення мікрокредитування в аграрному виробництві. Його робота показує, як мікрокредитування може підвищити продуктивність сільського господарства та сприяти розвитку сільських територій. Вергун А.М. робить ще один крок у дослідженні ролі та перспектив розвитку мікрокредитування в країнах, що розвиваються. У його роботі показано потенціал мікрокредитування для стимулювання економіки країн, що розвиваються, та підкреслено необхідність створення відповідної нормативно-правової бази. Удосконаленню механізмів банківського кредитування як інструменту стимулювання розвитку ринку кредитних послуг в Україні присвячена робота Артура В.Ж. Дятлова Ю. В. аналізує механізми розвитку та безпеки банківського кредитування, враховуючи досвід країн ЄС та сучасні українські реалії.

Таким чином, науковці пропонують своє розуміння різних аспектів кредитних систем, починаючи від їх фундаментальних характеристик, розуміння кредиту як економічної категорії в контексті МСП, розвитку та функціонування кредитного ринку в Україні, до сутності та значення банківської кредитної діяльності, проблем та розширення мікрокредитування, вдосконалення механізмів банківського кредитування. Їхні праці в сукупності сприяють ширшому та глибшому розумінню складності та значення кредиту в сучасних економічних системах.

Метою роботи є визначення основних напрямків підвищення ефективності банківського кредитування підприємств малого та середнього бізнесу.

Відповідно, в якості завдань слід відмітити:

- визначити сутність банківського кредиту та його вплив на розвиток малих та середніх підприємств;
- вказати на фінансові механізми банківського кредитування підприємств малого і середнього бізнесу;
- охарактеризувати сучасний стан кредитування малого та середнього бізнесу в Україні;
- виконати оцінку ефективності кредитування АТ КБ «ПриватБанк» підприємств малого та середнього бізнесу;
- запропонувати світовий досвід фінансових механізмів кредитування малого та середнього бізнесу;
- охарактеризувати подальшу оптимальну стратегію державної політики кредитного забезпечення малого та середнього бізнесу в Україні.

Об'єктом дослідження є кредитна політика банків в Україні.

Предметом дослідження є теоретичні, практичні та методичні аспекти надання кредитів малих та середнім бізнесам в Україні.

У роботі використовувалися загальнонаукові та спеціальні методи дослідження. До загальнонаукових можна віднести: індукцію, системний підхід, аналогію, дедукцію, контент-аналіз тощо. Використовували такі емпіричні методи: горизонтальний і вертикальний аналіз, коефіцієнтний аналіз, балансовий метод та інші.

Інформаційна база включає в себе звітність ПАТ «КБ «Приватбанк», а також дані НБУ щодо інтенсивності кредитування малого та середнього бізнесу.

Обсяг і структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 50 сторінок друкованого тексту, основний зміст роботи викладено на 45

сторінках. Робота містить 10 таблиць та 4 рисунка, список використаних джерел включає 40 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ

1.1 Сутність банківського кредиту та його вплив на розвиток малих та середніх підприємств

Малі та середні підприємства (МСП) є невід'ємною складовою сучасної економіки, особливо в країнах, що розвиваються. Проте близько 65 мільйонів фірм або 40% офіційних мікро-, малих та середніх підприємств мають незадоволені фінансові потреби. Незважаючи на свою важливу роль, МСП часто стикаються з численними проблемами. Вони можуть гальмувати зростання, обмежувати інновації та потенційно сприяти банкрутству цих підприємств, створюючи негативні наслідки для економіки в цілому.

Одним з конкретних проявів цієї проблеми є банківське кредитування. Загальна сума банківських кредитів, необхідних МСП щороку, становить приблизно 5,2 трильйона доларів США у контексті країн, що розвиваються. Однак існує значний дефіцит доступних кредитів для задоволення цих потреб. Обсяг існуючих кредитів, доступних для МСП, становить лише 3,7 трильйона доларів США на рік, що створює дефіцит у розмірі 1,5 трильйона доларів США. Цей фінансовий розрив серйозно обмежує здатність МСП підтримувати свою діяльність та зростання, погіршуючи нестабільне становище цих підприємств[38].

Перш ніж перейти безпосередньо до вивчення практичних аспектів кредитування малого та середнього бізнесу слід з'ясувати сутність самого поняття кредиту. Це форма вираження довіри [7, с.9]. З таким твердженням можна погодитися, адже кредит передбачає надання банком ресурсів позичальнику на основі очікування повернення коштів у майбутньому. Ця довірча операція означає прояв впевненості кредитора у здатності позичальника генерувати достатній грошовий потік у майбутньому для

обслуговування кредиту, що ґрунтується на його фінансовій стабільності та кредитоспроможності, а також стійкості бізнес-моделі. Таким чином, надання кредиту по суті є втіленням віри у фінансову поведінку позичальника та його економічні перспективи.

Кредитний обмін – це таке ж удосконалення обміну, як і грошовий щодо натурального [24, с. 12]. Кредитний обмін є вдосконаленням грошового обміну, так само, як грошовий обмін вдосконалювався на основі бартеру. Він забезпечує часову гнучкість транзакцій, дозволяючи обмінюватися товарами та послугами сьогодні на основі обіцянки майбутнього погашення, долаючи таким чином обмеження у вигляді наявності залишку готівкових коштів у касі чи безготівкових на поточному рахунку, чи навіть запасів товарів, що притаманне грошовому та бартерному обмінам. Таким чином, кредитний обмін збагачує економічну діяльність, сприяючи більш плавній та ефективній торгівлі, використовуючи довіру та очікування майбутніх доходів. Проте у контексті кредитування МСП мова йде про вузьке визначення кредиту, тобто саме про фінансовий кредит, а не комерційний, коли може утворюватися кредиторсько-дебіторська заборгованість.

Кредит - форма забезпечення суб'єктів господарювання запозиченими ресурсами для фінансування своєї діяльності, що реалізуються через фінансові інструменти кредитування у вигляді фінансових активів та фінансових зобов'язань [31, с.9]. Дійсно, це твердження є точним. Кредит - це механізм забезпечення суб'єктів господарювання позиковими ресурсами для фінансування ними цілей діяльності. Він реалізується через фінансові інструменти кредитування, які проявляються у формі фінансових активів для кредитора і фінансових зобов'язань для позичальника. Таким чином, він є важливим інструментом, який сприяє здійсненню фінансових операцій та економічній діяльності в більш широкому розумінні.

У законодавстві стверджується, що банківський кредит - будь-яке зобов'язання банку надати певну суму грошей, будь-яка гарантія, будь-яке зобов'язання придбати право вимоги боргу, будь-яке продовження строку

погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату процентів та інших зборів з такої суми [16].

Натуралістична теорія кредиту стверджує, що об'єктом кредиту є тимчасово вільний капітал у формі матеріальних благ, який може бути позичений одним економічним агентом іншому. Вона розглядає кредит як форму руху матеріальних благ, основною функцією якого є перерозподіл цих благ у суспільстві. Позичковий капітал сприймається як реальний капітал у матеріальній формі, а банки виступають лише посередниками під час надання кредиту (Рис. 1.1).

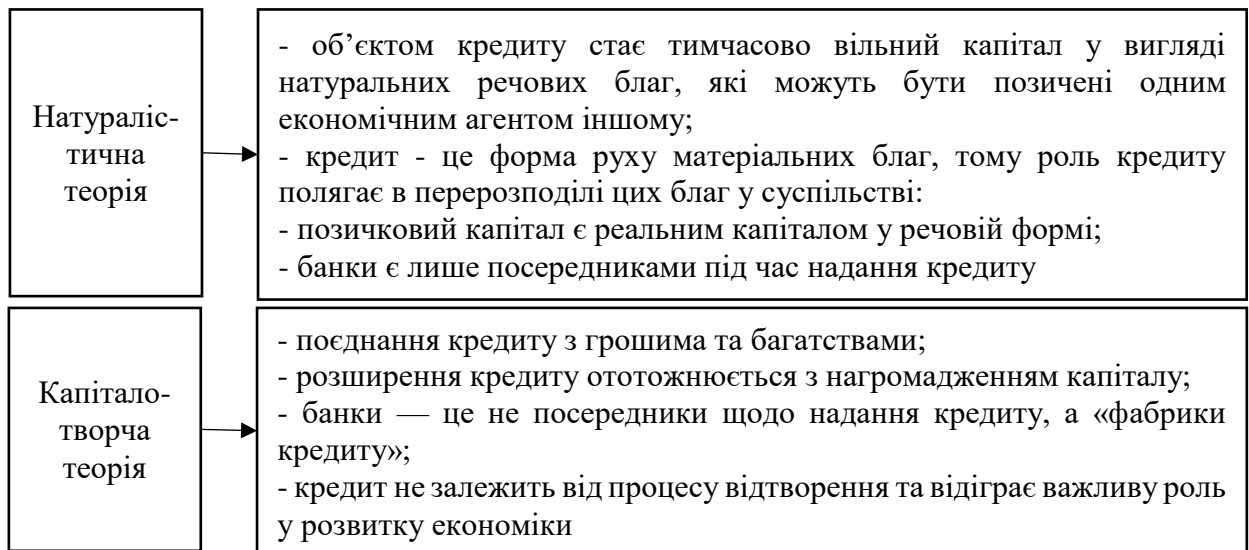

Рис. 1.1 Основні напрями натуралістичної та капіталотворчої теорій кредиту

Джерело: складено автором на основі [31, с.7]

Ця точка зору різко контрастує з теорією формування капіталу, яка ототожнює кредит з грошима і багатством. Розширення кредиту рівнозначне накопиченню капіталу, демонструючи таким чином більш прямий зв'язок між кредитом і зростанням капіталу. Роль банків у цій теорії фундаментально переосмислюється; замість того, щоб просто діяти як посередники, банки розглядаються як "кредитні фабрики", які активно створюють кредит. Крім

того, ця теорія пропонує розуміння кредиту як незалежного від процесу відтворення і відводить йому значну роль в економічному розвитку.

Таким чином, якщо натуралістична теорія розглядає кредит як механізм перерозподілу реального, матеріального капіталу, а банки - як пасивних посередників, то теорія нагромадження капіталу ставить кредит в центр нагромадження капіталу та економічного розвитку, а банки відіграють активну роль у створенні кредиту.

Таким чином, розглянувши різні підходи, можна сформулювати власне визначення сутності банківського кредиту малому та середньому підприємству – це банківський продукт, що передбачає надання коштів у тимчасове використання з подальшим нарахуванням процентів, комісій, штрафів тощо з метою поповнення оборотного капіталу, реалізації інвестиційних завдань чи досягнення іншим бізнес-результатів підприємством з балансовою сумою активів до 20 млн грн., доходом до 40 млн грн. та персоналом до 250 осіб.

Роль кредиту для малих та середніх підприємств багатогранна і тісно пов'язана з їх виживанням, зростанням та загальною операційною ефективністю. По-перше, кредит слугує важливим джерелом зовнішнього фінансування для цих підприємств, дозволяючи їм інвестувати в основні засоби, наймати працівників та фінансувати свою повсякденну діяльність. Враховуючи обмеженість внутрішніх ресурсів, що часто притаманна МСП, кредит забезпечує необхідну ліквідність для виконання цих фінансових зобов'язань.

По-друге, кредит також відіграє ключову роль у сприянні розширенню бізнесу та впровадженню інновацій. Позикові кошти дозволяють МСП використовувати нові ринкові можливості, розробляти нові продукти чи послуги та масштабувати свою діяльність. Як результат, росте конкурентоспроможність та відбувається збільшення частки ринку.

Окрім цього, в умовах економічних потрясінь або неочікуваних бізнес-викликів кредит може стати рятівним колом, забезпечуючи МСП необхідним

фінансовим буфером для переживання періодів невизначеності. Він допомагає підтримувати безперервність бізнесу, зменшуючи таким чином ймовірність неплатоспроможності через тимчасові проблеми з грошовими потоками.

Надання кредитів малим та середнім підприємствам має значний вплив на зростання валового внутрішнього продукту країни, рівень зайнятості та розвиток людського капіталу. Надаючи МСП необхідний капітал для інвестування в операційну діяльність, нові проекти або плани розширення, кредити можуть стимулювати економічну активність, сприяючи зростанню показників добробуту нації. Це пов'язано насамперед з тим, що МСП становлять значну частку всіх підприємств у більшості країн, а їхній успіх та розширення безпосередньо впливають на збільшення економічного виробництва.

Більше того, МСП, як правило, є одними з найбільших роботодавців в економіці, особливо в країнах, що розвиваються. Кредити, що дозволяють МСП розширювати свою діяльність, часто призводять до створення нових робочих місць, а отже, підвищують рівень зайнятості. Ці нові можливості працевлаштування можуть сприяти зменшенню бідності, підвищенню рівня життя та економічно-соціальної стабільності.

Крім того, кредити МСП опосередковано стимулюють розвиток людського капіталу. Зі збільшенням фінансових ресурсів МСП можуть інвестувати більше коштів у програми навчання та підвищення кваліфікації своїх працівників, що сприятиме передачі знань та вдосконаленню навичок. Це, в свою чергу, веде до підвищення продуктивності та ефективності, що сприятиме подальшому економічному зростанню. Таким чином, надання кредитів МСП має мультиплікативний ефект, який може суттєво вплинути на економіку в цілому.

Кредит суттєво впливає на менеджмент, власників та працівників малих і середніх підприємств на різних рівнях. Для керівництва та власників доступ до кредитів часто означає розширення можливостей розробляти стратегії. Він пропонує необхідні фінансові ресурси для вивчення нових

ринкових можливостей, інвестування в розробку продуктів або вдосконалення процесів.

Підводячи підсумок, зазначимо, що банківський кредит є життєво важливим фінансовим інструментом для малих та середніх підприємств, що дозволяє їм задовольняти свої операційні потреби, стимулювати зростання та орієнтуватися в умовах економічної невизначеності. Доступність такого кредиту безпосередньо впливає на прийняття стратегічних рішень керівництвом та власниками МСП, а також опосередковано сприяє розвитку працівників та забезпеченню їхніх робочих місць.

1.2 Фінансові механізми банківського кредитування підприємств малого і середнього бізнесу

У контексті фінансових механізмів банківського кредитування підприємств малого і середнього бізнесу слід звернути увагу, перш за все, на сутність самого МСП.

Згідно з визначенням Європейської комісії, в групі малих і середніх підприємств зайнято менше 250 чоловік. Вони також повинні мати річний оборот до 50 млн. євро або загальний баланс не більше 43 млн. євро (Рекомендація Комісії від 6 травня 2003 року [36]). Таким чином, основні класи, використовувані для представлення результатів в рамках законодавства ЄС:

- мікропідприємства: з кількістю зайнятих менше 10 осіб;
- малі підприємства: з 10-49 зайнятими особами;
- середні підприємства: 50-249 чоловік;
- малі і середні підприємства (МСП): з 1-249 зайнятими особами;
- великі підприємства: з 250 і більше зайнятими особами [39].

Проте все ж для нашої країни ключовими є саме критерії МСП, які містяться у національному законодавстві. Малі підприємства

характеризуються вартістю активів балансу до 4 мільйонів євро, чистим доходом, що не перевищує 8 мільйонів євро, та чисельністю працівників не більше 50 осіб. Середні підприємства характеризуються вартістю активів балансу до 20 мільйонів євро, чистим доходом не більше 40 мільйонів євро та кількістю працівників не більше 250 осіб. Отже, будь-яка українська компанія, що відповідає цим критеріям, може вважатися МСП.

Таблиця 1.1

Критерії МСП в Україні

Тип	Критерії		
	Балансова ціна активів, євро	Чистий дохід, євро	Персонал, осіб
Мікропідприємства	До 350 тис.	До 700 тис.	До 10
Малі	До 4 млн	До 8 млн	До 50
Середні	До 20 млн	До 40 млн	До 250
Великі	Понад 20 млн	Понад 40 млн	Понад 250

Джерело: сформульовані автором на основі [17]

Фінансовий механізм банківського кредитування підприємств малого та середнього бізнесу охоплює процедури та процеси, за допомогою яких банки надають фінансові ресурси МСП. Спочатку банк оцінює кредитоспроможність МСП, аналізуючи різні фактори, включаючи фінансові показники бізнесу, його здатність погасити кредит та потенційний ризик, пов'язаний з кредитом. Процес передбачає детальне вивчення фінансової звітності МСП, ринкових умов, галузевих тенденцій та бізнес-плану.

Після схвалення кредитної заявки банк і МСП узгоджують умови кредитування, включаючи процентну ставку, термін погашення та суму кредиту. Після цього оформлюється кредитний договір і видається сума кредиту, що дозволяє МСП використовувати ці кошти для розвитку своєї господарської діяльності – на капітальні інвестиції, поповнення обігових коштів або на інші цілі, пов'язані з веденням бізнесу.

Протягом строку кредитування банк здійснює постійний моніторинг діяльності МСП з метою забезпечення своєчасного погашення кредиту та мінімізації потенційних ризиків. Цей контроль включає регулярний

фінансовий аналіз, моніторинг виконання зобов'язань та постійну комунікацію з МСП.

Що ж до конкретних прикладів застосування фінансового механізму, то у цьому контексті слід згадати по державні, міжнародні чи на розроблені на рівні окремого банку програми кредитування. Кредитна програма "Доступні кредити 5-7-9%" є життєво важливим фінансовим інструментом в Україні, що сприяє розвитку та розширенню малих і середніх підприємств (МСП). Програма має особливі умови, що відповідають специфічним потребам підприємств-учасників[9].

У сфері компенсаційних заходів ця програма передбачає додаткове зменшення відсоткової ставки у розмірі 0,5-2 відсоткових пункти за кожного нового працівника, найнятого підприємством. Ця функція узгоджується зі стимулом до створення нових робочих місць у секторі МСП. Верхня межа кредиту за цією програмою встановлена на рівні 50 мільйонів гривень, що забезпечує суттєву фінансову підтримку для МСП. Максимальний строк кредитування залежить від характеру кредиту: інвестиційні кредити можуть надаватися на строк до п'яти років, а кредити на поповнення обігових коштів - до трьох років.

Комісії, що стягуються банком за цією програмою, не перевищують 1%, що є прийнятною вартістю за надану послугу. Власний внесок учасника відрізняється залежно від віку бізнесу: для діючих підприємств він має становити не менше 10% від суми проекту, а для новостворених - не менше 15% від суми проекту. Метою програми є придбання нових та вживаних основних засобів та їх модернізація, придбання нежитлової нерухомості та/або земельних ділянок без права оренди, будівництво та реконструкція приміщень (крім офісних), придбання прав інтелектуальної власності (франчайзинг), а також поповнення обігових коштів у розмірі до 25% вартості інвестиційного проекту.

У цій програмі беруть участь кілька партнерів, серед яких провідні українські фінансові установи, такі як Укргазбанк, Приватбанк, Ощадбанк,

Банк Львів, Тас Банк та інші. Ці партнери забезпечують необхідну фінансову інфраструктуру та підтримку для успішної реалізації цієї кредитної програми та сприяння зростанню і сталому розвитку МСП в Україні. Загалом державна підтримка у цій сфері регулюється Постановою Кабінету Міністрів України «Про надання фінансової державної підтримки»[30].

Окрім цільових кредитних програм, таких як "Доступні кредити 5-7-9%", в Україні існує широкий спектр традиційних банківських кредитних продуктів, доступних для малих та середніх підприємств. Вони включають різні форми кредитування, такі як овердрафти, строкові кредити та поновлювані кредитні лінії. Хоча вони забезпечують гнучкість та адаптивність до широкого спектру потреб бізнесу, їх основним недоліком є вартість.

Зокрема, ціни на традиційні банківські кредитні продукти, які, як правило, включають відсоткові ставки та супутні комісії, є значно вищими порівняно зі спеціалізованими кредитними програмами для МСП. Таку різницю можна пояснити премією за ризик, яку банки включають у свою структуру ціноутворення. МСП, особливо нові підприємства, характеризуються вищою імовірністю банкрутства через невизначеність потоків доходів, обмежену операційну історію або відсутність застави. Тому банки часто зменшують цей підвищений ризик, встановлюючи вищі відсоткові ставки за традиційними кредитними продуктами.

У контексті індивідуальних програм цікавою є підтримка релокації бізнесу, або програма підтримки переїзду бізнесу, започаткована Ощадбанком. Це спеціалізований фінансовий інструмент, призначений для допомоги МСП, які переїжджають з регіонів з підвищеним ризиком втрати майна через війну Росії проти України. Він покликаний забезпечити фінансову підтримку та стабільність такого бізнесу, враховуючи значні виклики, пов'язані з таким переїздом.

Екосистема фінансової підтримки МСП в Україні також включає різноманітні грантові програми, які надають безповоротну фінансову допомогу, кожна з яких орієнтована на різні сектори та етапи розвитку бізнесу.

Одна з програм пропонує мікрогранти для українців, які мають намір заснувати свій перший бізнес або розвивати вже існуючий. Ця програма, надаючи стартовий або додатковий капітал, підвищує спроможність підприємців розпочати або розширити свій бізнес, тим самим сприяючи розвитку підприємницького духу та інновацій. Спеціалізовані грантові програми для розвитку садівництва, виноградарства та ягідництва, а також створення або розвитку тепличного господарства, відображають прагнення сприяти розвитку цих галузей сільського господарства. Програма грантової підтримки проектів подвійного призначення є ще однією галузевою можливістю фінансування, покликаною сприяти інноваціям і технологічному прогресу в галузі військових технологій.

Міжнародна допомога також відіграє значну роль в українському секторі МСП. Наприклад, підтримка з боку країн ЄС передбачає надання грантів у розмірі до 60 000 євро на один проект, які, як очікується, отримають близько 200 компаній. Ця ініціатива є прикладом міжнародної співпраці, спрямованої на сприяння економічному зростанню та підвищенню конкурентоспроможності українських МСП.

Фонд підтримки українських стартапів від Google, відомий як Google for Startups Ukraine Support Fund, є додатковим каналом міжнародної допомоги. Маючи кошти у розмірі 5 мільйонів доларів, ця ініціатива сприяє зростанню стартапів в Україні, що відповідає ширшій місії Google, спрямованій на розвиток технологічних інновацій та підприємництва в усьому світі.

Таким чином, ці грантові програми покращують фінансове середовище українських МСП, надаючи безповоротні фінансові ресурси, стимулюючи підприємницькі ініціативи, сприяючи галузевому розвитку та залучаючи міжнародну підтримку для зростання та підвищення конкурентоспроможності українського сектору МСП.

Підводячи підсумок, зазначимо, що визначено теоретичні аспекти банківського кредитування малого та середнього бізнесу:

- вказана сутність банківського кредиту та його вплив на розвиток малих та середніх підприємств. Банківський кредит малому та середньому підприємству – це банківський продукт, що передбачає надання коштів у тимчасове використання з подальшим нарахуванням процентів, комісій, штрафів тощо з метою поповнення оборотного капіталу, реалізації інвестиційних завдань чи досягнення іншим бізнес-результатів підприємством з балансовою сумою активів до 20 млн грн., доходом до 40 млн грн. та персоналом до 250 осіб. Доступність кредитів лежить в основі ключових бізнес-рішень керівництва та власників МСП, а також впливає на працівників, сприяючи забезпеченості робочими місцями та розширюючи можливості для підвищення кваліфікації. Банківське кредитування, відіграючи важливу роль у функціонуванні та розвитку МСП, робить значний внесок у ширші економічні результати, включаючи зростання ВВП, створення робочих місць та розвиток людського капіталу;

- сформульовані особливості фінансових механізмів банківського кредитування підприємств малого і середнього бізнесу. Фінансові механізми банківського кредитування малих та середніх підприємств в Україні включають різні спеціальні кредитні програми, такі як "Доступні кредити 5-7-9%" та міжнародні грантові програми. Водночас, традиційні банківські кредитні продукти, пропонуючи гнучкість та адаптивність, як правило, мають вищу вартість через підвищений ризик та відсутність суб'єкта, який би його компенсував, як у випадку з програмою "Доступні кредити 5-7-9%". Ландшафт фінансової підтримки додатково збагачується різноманітними грантовими програмами, починаючи від галузевих грантів і закінчуючи міжнародними програмами підтримки, такими як Фонд підтримки Google для стартапів в Україні та гранти ЄС, що надають безповоротну фінансову допомогу значній кількості МСП.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОЇ ПРАКТИКИ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ

2.1. Сучасний стан кредитування малого та середнього бізнесу в Україні

Визначивши теоретичну сутність кредитування малого та середнього бізнесу в Україні, доцільно вивчити практичні прояви фінансового механізму підтримки розвитку досліджуваної групи компаній за рахунок надання їм додаткового обсягу фінансових ресурсів на умовах повернення та платності.

Якщо поглянути на дані для середніх підприємств, то протягом трьох років спостерігається спад кредитування, з невеликим зменшенням на 0,34% у 2021 році порівняно з 2020 роком та подальшим зменшенням на 2,36% у 2022 році порівняно з 2021 роком. Це свідчить про зміщення фокусу кредитних установ у бік малого бізнесу та загальне зниження попиту на кредити з боку середніх підприємств через ринкову кон'юнктуру та складну економічну ситуацію (табл. 2.1).

У секторі малих підприємств (крім мікропідприємств) спостерігалось суттєве зростання кредитування на 23,36% у 2021 році порівняно з 2020 роком, але за цим послідувало скорочення на 5,49% у 2022 році порівняно з 2021 роком. Таке скорочення є очікуваним в умовах війни, а тенденція 2021 року пояснюється програмою «5-7-9». Тим не менш, загальне зростання з 2020 по 2022 рік було додатним і становило 16,58%, що свідчить про те, що цей сектор дійсно отримав більше фінансування за ці три роки.

Серед мікропідприємств картина варіювалася залежно від річного доходу бізнесу. Найбільше зростання кредитування відбулося в сегменті з річним доходом від 500 тис. до 2 млн. євро. У цьому секторі спостерігалось збільшення на 13,53% у 2021 році порівняно з 2020 роком та додаткове підвищення на 6,41% у 2022 році порівняно з 2021 роком, що дало загальний приріст на 20,8% за трирічний період.

Динаміка кредитування малих та середніх підприємств України у 2020-2022 рр. у розрізі розміру бізнесу, млн грн.

Показники	2020	2021	2022	Абсолютне відхилення, +, -		Відносне відхилення, %		
				2021 від 2020	2022 від 2021	2021 від 2020	2022 від 2021	2022 від 2020
1	2	3	4	5	6	7	8	9
суб'єкти середнього підприємництва	213960	213231	208200	-729	-5031	-0,34	-2,36	-2,69
суб'єкти малого підприємництва (крім мікропідприємництва)	70135	86517	81767	16382	-4750	23,36	-5,49	16,58
мікропідприємництва:								
річний дохід від 500 тис. євро до 2 млн. євро	46026	52254	55601	6228	3347	13,53	6,41	20,80
річний дохід від 50 тис. євро до 500 тис. євро	42342	33998	34078	-8344	80	-19,7	0,24	-19,5
річний дохід до 50 тис. євро	72350	72560	66201	210	-6359	0,29	-8,76	-8,50
Всього	444813	458559	445848	13746	-12711	3,09	-2,77	0,23

Джерело: складено автором на основі [21]

На противагу цьому мікропідприємства з річним доходом від 50 тис. до 500 тис. євро стикнулися із значним зниженням обсягів кредитування на 19,7% у 2021 році порівняно з 2020 роком, а у 2022 році показник порівняно з 2021 роком майже не змінився. Аналогічно, підприємства з річним доходом нижче 50 тис. євро мали мінімальне зростання у 2021 році порівняно з 2020 роком, після чого відбулося суттєве зниження у 2022 році.

На коливання обсягів кредитування МСП впливає низка факторів. Війна, що триває, пригнічує ділову активність, що призводить до зниження попиту на кредити. Вона також змушує кредиторів бути більш обережними у своїй кредитній практиці через зростання економічної невизначеності. З іншого

боку, спеціальна політика, спрямована на підтримку малого бізнесу, особливо після економічних потрясінь, заохочує кредитування таких підприємств.

Короткострокові кредити до 1 року показали зростання на 12,48% у 2021 році порівняно з 2020 роком, після чого відбулося незначне зниження на 4,25% у 2022 році. Незважаючи на це падіння, загальне зростання з 2020 по 2022 рік залишається додатним на рівні 7,7% (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Динаміка кредитування малих та середніх підприємств України у 2020-2022 рр. у розрізі терміну, млн грн.

Показники	2020	2021	2022	Абсолютне відхилення, +, -		Відносне відхилення, %		
				2021 від 2020	2022 від 2021	2021 від 2020	2022 від 2021	2022 від 2020
1	2	3	4	5	6	7	8	9
до 1 року	240191	270156	258682	29965	-11474	12,48	-4,25	7,70
від 1 року до 5 років	128516	125843	123905	-2673	-1938	-2,08	-1,54	-3,59
більше 5 років	76106	62560	63260	-13546	700	-17,80	1,12	-16,88
Всього	444813	458559	445848	13746	-12711	3,09	-2,77	0,23

Джерело: складено автором на основі [21]

Середньострокові кредити (від 1 до 5 років) продемонстрували незначне зниження за трирічний період: на 2,08% у 2021 році та подальше на 1,54% у 2022 році, що становить загальне зменшення на 3,59%. Це свідчить про скорочення попиту на середньострокове фінансування через невпевненість бізнесу у своїй спроможності здійснювати виплати протягом цього періоду, зважаючи на триваючий конфлікт та його потенційний вплив на ділову активність.

Довгострокові кредити (понад 5 років) зазнали найбільшого скорочення серед усіх категорій, впавши на 17,8% у 2021 році та залишившись майже незмінними у 2022 році з мінімальним зростанням на 1,12%. Загальне падіння з 2020 по 2022 рік становить 16,88%. Зменшення у 2021 році пов'язане із тим,

що банки обирають стратегію обережного кредитування через складність прогнозування економічної ситуації у майбутньому.

Загалом, загальний обсяг кредитування МСП дещо зріс на 3,09% у 2021 році порівняно з 2020 роком, але потім впав на 2,77% у 2022 році, що в підсумку призвело до загального зростання на 0,23% за три роки. Тобто з урахуванням рівня інфляції, відбувається реальне зменшення інтенсивності кредитування українських МСП.

Важливо також звернути увагу на валютну структуру кредитів МСП. Кредити в національній валюті постійно зростали протягом трьох років. У 2021 році відбулося значне зростання приблизно на 17,35% порівняно з 2020 роком, а у 2022 році - ще на 4,28%. Загалом українська гривня створює менше ризиків для стійкості бізнес-моделей МСП, а тому такий тренд є очікуваним (Рис. 2.1).

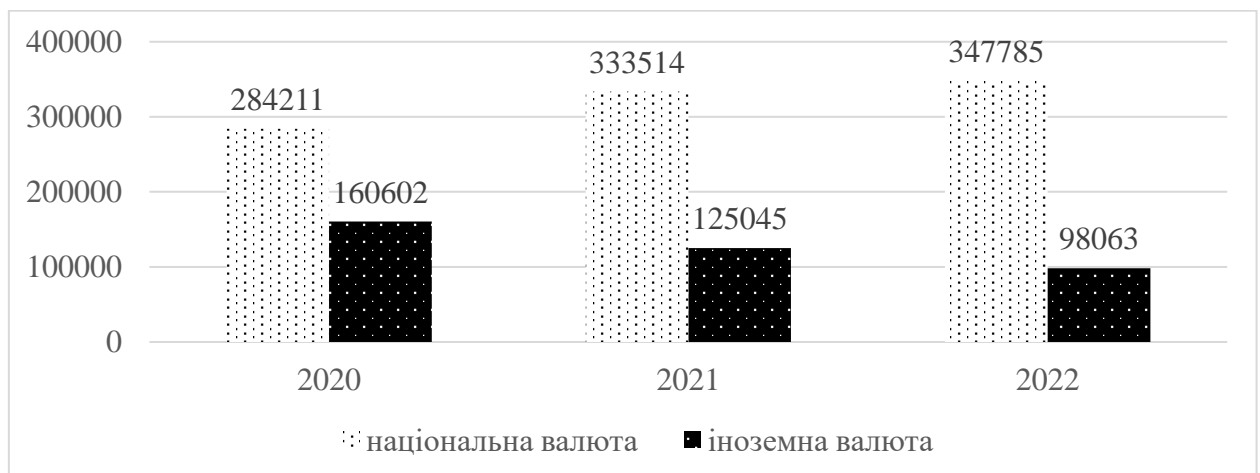

Рисунок 2.1. Динаміка кредитування малих та середніх підприємств України у 2020-2022 рр. у розрізі валюти, млн грн.

Джерело: складено автором на основі [21]

Навпаки, кредити в іноземній валюті за той самий період зменшилися. У 2021 році відбулося скорочення приблизно на 22,15% порівняно з 2020 роком, за яким послідувало зниження приблизно на 21,57% у 2022 році. Таке значне зменшення кредитування в іноземній валюті пов'язане з підвищенням

валютним ризиком, адже курс гривні зменшився з 26 гривень до долар до 40 гривень за долар.

Як для середніх, так і для малих підприємств ставки за кредитами знижувалися з 2020 до 2021 року, а потім різко зросли у 2022 році. Для середніх підприємств відбулося падіння з 12,49% до 11%, а потім суттєве зростання до 17,87%. Аналогічно, для малих підприємств спостерігалось зниження з 15,54% до 13%, а потім зростання до 18,35%. Загалом відсутній зв'язок між вартістю коштів на обсягом кредитування МСП (Рис. 2.2).

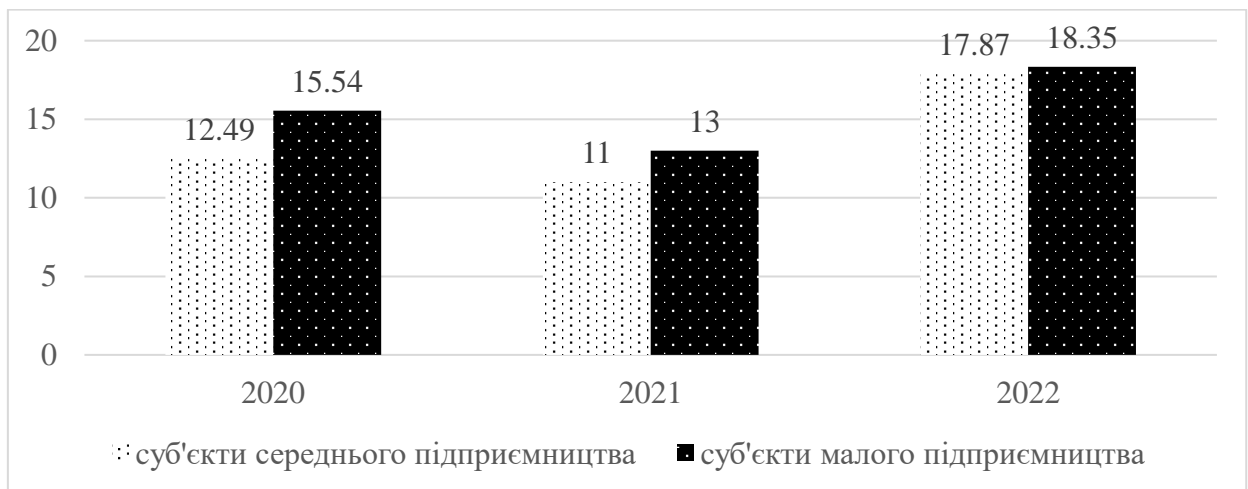

Рисунок 2.2. Динаміка середньозважених кредитних ставок для малих та середніх підприємств України у 2020-2022 рр., %

Джерело: складено автором на основі [21]

Коливання кредитних ставок може мати кілька наслідків для фінансових систем МСП. Нижчі відсоткові ставки, як правило, роблять позики дешевшими, що розширює фінансовий потенціал компаній. З іншого боку, вищі відсоткові ставки збільшують вартість обслуговування боргу та потенційно обмежують фінансові ресурси МСП. Враховуючи значне підвищення відсоткових ставок у 2022 році, МСП доведеться переглянути свої фінансові стратегії та плани, щоб переконатися, що вони зможуть впоратися зі збільшенням вартості запозичень.

Дані у розрізі розміру представлені у таблиці 2.3. Ці тенденції зумовлені кількома факторами, зокрема монетарною політикою центрального банку

України, загальноєкономічними умовами, війною та сприйняттям рівня ризику на ринку кредитування. Різке підвищення процентних ставок у 2022 році відображає зростання інфляції та посилення економічної нестабільності, пов'язаної з війною, що триває.

Таблиця 2.3

Динаміка середньозважених кредитних ставок для малих та середніх підприємств України у 2020-2022 рр., %

Показники	2020	2021	2022	Абсолютне відхилення, +, -		Відносне відхилення, %		
				2021 від 2020	2022 від 2021	2021 від 2020	2022 від 2021	2022 від 2020
1	2	3	4	5	6	7	8	9
річний дохід від 500 тис. євро до 2 млн. євро	15,88	13,60	18,11	-2,28	4,51	-14,36	33,15	14,03
річний дохід від 50 тис. євро до 500 тис. євро	17,10	14,90	18,00	-2,20	3,10	-12,87	20,84	5,29
річний дохід до 50 тис. євро	15,11	10,90	22,15	-4,21	11,25	-27,86	103,24	46,61
фізичні особи-підприємці	23,09	19,10	20,80	-3,99	1,70	-17,28	8,90	-9,92

Джерело: складено автором на основі [21]

Такі коливання процентних ставок мають різні наслідки для фінансових систем мікропідприємств. Вищі відсоткові ставки збільшують вартість обслуговування боргу, що може призвести до дефіциту фінансових ресурсів і, можливо, відштовхнути підприємства від отримання нових кредитів для рефінансування.

Підводячи підсумок, зазначимо, що у 2020-2022 роках кредитне фінансування малих і середніх підприємств та мікропідприємств в Україні демонструвало коливання. Значне зростання середньозважених кредитних ставок для всіх категорій МСП та мікропідприємств у 2022 році до 22,15% для підприємств з доходом до 50 000 євро стримують підприємства від пошуку

додаткового фінансування. Враховуючи збільшення фінансування в національній валюті до 347,8 млрд грн у 2022 році на тлі триваючої війни та економічної нестабільності, цим підприємствам доведеться переглянути свої фінансові стратегії, щоб орієнтуватися в дедалі складнішому кредитному середовищі.

2.2. Оцінка ефективності кредитування АТ КБ «ПриватБанк» підприємств малого та середнього бізнесу

Що ж до активності та ефективності кредитування АТ КБ «ПриватБанк» підприємств малого та середнього бізнесу, то ситуація дещо відрізняється. Перш за все, слід зазначити, що обсяг кредитів МСП зріс з 6859 млн грн у 2020 році до значних 21311 млн грн у 2022 році, що відповідає вражаючому відносному відхиленню у 210,7%. Також слід зазначити, що частка кредитів МСП у загальному кредитному портфелі банку зросла з 2,95% у 2020 році до 8,51% у 2022 році (табл. 2.4).

З іншого боку, заборгованість боржника за фінансовим лізингом перед МСП зросла у 2021 році порівняно з 2020 роком, але потім зменшилася у 2022 році, в результаті чого відносний приріст з 2020 по 2022 рік становив 25,53%. Це може свідчити про зміну фінансових уподобань МСП, які надають перевагу прямим кредитам порівняно із фінансовим лізингом.

Загальна сума кредитів та авансів клієнтам також зросла, але не так стрімко, з відносним відхиленням у 7,61% за період з 2020 по 2022 рік. Це означає, що хоча загальна сума кредитів зросла, частка кредитів, наданих МСП, зростала значно вищими темпами.

Незважаючи на воєнну ситуацію банк не лише продовжив свою кредитну діяльність, а й посилив свою увагу до МСП, який зазвичай є важливим сегментом для економіки в цілому. Це свідчить про те, що стратегія ПАТ «КБ ПриватБанк» може бути спрямована на підтримку та заохочення

зростання МСП, які часто є більш вразливими під час конфлікту. Однак успіх цієї стратегії в довгостроковій перспективі залежатиме від стійкості цих МСП та їхньої здатності погашати кредити в складних умовах.

Таблиця 2.4

Динаміка обсягу та частки виданих кредитів малим та середнім підприємствам АТ КБ «ПриватБанк» в 2020-2022 рр.

Показники	2020		2021		2022		Відносне відхилення, %		
	млн грн.	част- ка, %	млн грн.	част- ка, %	млн грн.	част- ка, %	2021 від 2020	2022 від 2021	2022 від 2020
1	2	3	5	6	6	7	10	11	12
Кредити підприємствам малого та середнього бізнесу (МСП)	6859	2,95	11903	4,91	21311	8,51	73,54	79,04	210,7
Дебіторська заборгованість за фінансовим лізингом – підприємства малого та середнього бізнесу (МСП)	517	0,22	1067	0,44	649	0,26	106,38	-39,2	25,53
Всього кредитів та авансів клієнтам, загальна сума	232772	100	242568	100	250496	100	4,21	3,27	7,61

Джерело: складено автором на основі [18]

Обсяг кредитів з очікуваними кредитними збитками протягом 12 місяців значно зріс – з 4705 млн грн у 2020 році до 15610 млн грн у 2022 році, тобто відносне зростання склало 231,77%. Це свідчить про збільшення обсягів кредитування з підвищеним ризиком. Хоча це може викликати занепокоєння щодо якості портфеля, такий факт також свідчить про більш агресивну стратегію зростання або підтримку бізнесів, які більше постраждали від війни, а отже, несуть вищий ризик.

Кредити з оцінкою кредитних збитків протягом строку кредитування також різко зросли у 2022 році після зменшення у 2021 році порівняно з 2020 роком. Обсяг збільшився з 953 млн грн у 2020 році до 4675 млн грн у 2022 році, що становить значне відносне відхилення на 390,56% порівняно з 2020 роком. Цей сплеск вказує на значне зростання довгострокового ризику в портфелі (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Динаміка обсягу виданих кредитів малим та середнім підприємствам АТ КБ «ПриватБанк» у розрізі надійності кредиту в 2020-2022 рр., млн грн.

Показники	2020	2021	2022	Абсолютне відхилення, +, -		Відносне відхилення, %		
				2021 від 2020	2022 від 2021	2021 від 2020	2022 від 2021	2022 від 2020
1	2	3	4	5	6	7	8	9
З оцінкою очікуваних кредитних збитків в межах 12 місяців	4705	10665	15610	5960	4945	126,67	46,37	231,77
З оцінкою кредитних збитків в межах строку дії кредит	953	672	4675	-281	4003	-29,49	595,68	390,56
Знецінені кредити	1201	566	1026	-635	460	-52,87	81,27	-14,57

Джерело: складено автором на основі [18]

Нарешті, спостерігається зменшення обсягу знецінених кредитів з 1201 млн грн у 2020 році до 1026 млн грн у 2022 році, відносна зміна становить - 14,57%. Зменшення кількості знецінених кредитів свідчить про те, що здатність банку управляти кредитним ризиком у цьому секторі за цей період покращилася, що є позитивною ознакою для якості портфеля.

Загалом, дані свідчать про зсув у бік більш ризикованого кредитування, що є реакцією на складні умови. Зменшення кількості знецінених кредитів, однак, свідчить про певний успіх в управлінні цим ризиком, покращуючи якість портфеля, незважаючи на підвищення рівня ризику.

Якість кредитів по кожній із груп дещо коливається, про що свідчить зміна частки резерву під кредити малим та середнім підприємствам АТ КБ

«ПриватБанк» у розрізі надійності кредиту. Так для групи «3 оцінкою очікуваних кредитних збитків в межах 12 місяців» частка резерву зросла на 1,49 процентних пункти, проте для інших груп відбувається скорочення. Тому можна стверджувати, що загалом управління якістю було виваженим та раціональним (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Динаміка частки резерву під кредити малим та середнім підприємствам АТ КБ «ПриватБанк» у розрізі надійності кредиту в 2020-2022 рр., %

Показники	2020	2021	2022	Відхилення, +, -		
				2021 від 2020	2022 від 2021	2022 від 2020
1	2	3	4	5	6	7
3 оцінкою очікуваних кредитних збитків в межах 12 місяців	1,68	1,62	3,16	-0,06	1,54	1,49
3 оцінкою кредитних збитків в межах строку дії кредит	11,33	3,42	7,83	-7,91	4,41	-3,50
Знецінені кредити	97,09	94,70	88,21	-2,39	-6,49	-8,88

Джерело: складено автором на основі [18]

Іншим аспектом управління ризиком та ефективністю є застава. Що стосується активів з надлишковою заставою, то справедлива вартість застави значно зросла з 6 375 млн грн у 2020 році до 19 853 млн грн у 2022 році. Таке суттєве підвищення свідчить про те, що кредити, надані банком МСП, є більш надійно забезпеченими, що зменшує ризик для банку в разі неповернення кредитів. Частка застави в чистій балансовій вартості активів також зростає з роками, що свідчить про покращення якості кредитного покриття.

Однак, активи з недостатньою забезпеченістю заставою створюють іншу ситуацію. Справедлива вартість застави за цією категорією також зросла з 1 млн грн у 2020 році до 6,034 млн грн у 2022 році, а частка в чистій балансовій вартості активів також збільшилася. Хоча підвищення вартості застави забезпечує кращу безпеку, наявність значної частки кредитів з недостатньою заставою залишається ризиком для банку.

Це може призвести до збитків для банку у випадку дефолту позичальника і недостатності застави для покриття суми кредиту. Для банку важливо управляти цим ризиком за допомогою надійної кредитної оцінки, постійного моніторингу ціни застави та, можливо, пошуку додаткових гарантій (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Динаміка забезпечення кредитів малим та середнім підприємствам АТ КБ «ПриватБанк» в 2020-2022 рр., млн грн.

Показник	2020		2021		2022		Частка забезпечення у активах, %		
	Чиста балансова вартість активів	Справедл. вартість забезпеч.	Чиста балансова вартість активів	Справедл. вартість забезпеч.	Чиста балансова вартість активів	Справедл. вартість забезпеч.	2020	2021	2022
Активи з надлишковим заставним забезпеченням	2 088	6 375	6 276	17395	7 558	19853	305,32	277,17	262,68
Активи з недостатнім заставним забезпеченням	2 263	1	3 664	664	11 601	6 034	0,04	18,12	52,01

Джерело: складено автором на основі [18]

Відсоткова дохідність кредитів МСП у ПАТ «КБ ПриватБанк» знизилася протягом 2020-2022 років з 16,91% у 2020 році до 13,21% у 2022 році. Зниження дохідності можна пояснити кількома факторами. Воно відображає підвищені ризики, пов'язані з кредитуванням МСП у цей період через війну, при цьому держава зобов'язується підтримувати МСП дешевими коштами.

Загалом, зниження дохідності вказує на певний тиск на прибутковість кредитування МСП для ПриватБанку. Тим не менш, за умов належної стратегії управління ризиками та постійної підтримки з боку уряду,

кредитування МСП може залишатися життєздатним та прибутковим напрямком діяльності для банку (Рис. 2.3).

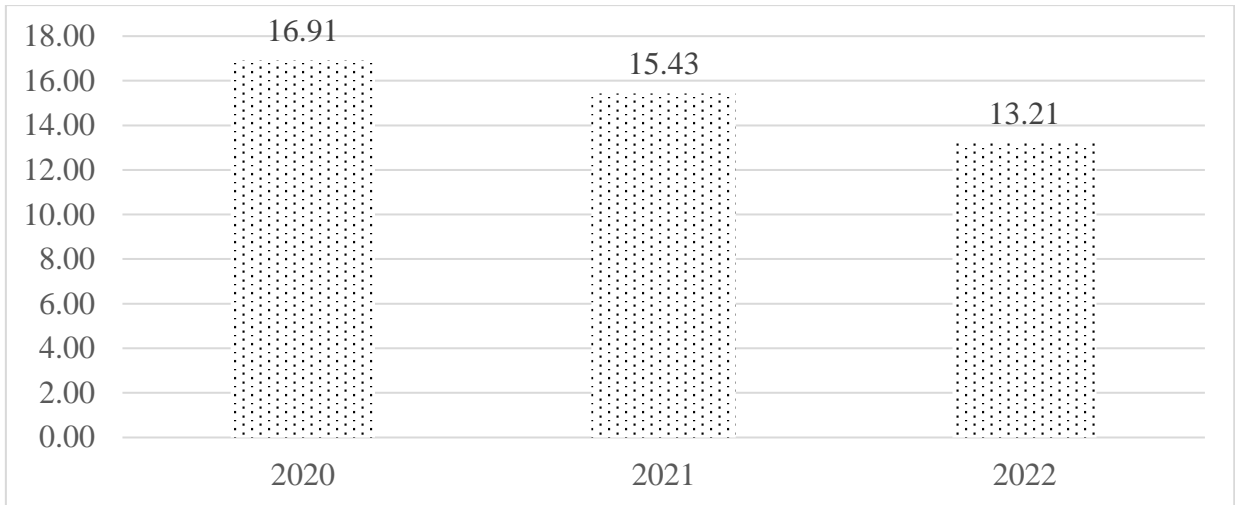

Рисунок 2.3. Процентна дохідність кредитів МСП АТ КБ «ПриватБанк» в 2020-2022 рр., %

Джерело: складено автором на основі [18]

Підводячи підсумок, зазначимо, що в процесі аналізу сучасної практики банківського кредитування малого і середнього бізнесу сформульовані такі висновки:

- вказано на сучасний стан кредитування малого та середнього бізнесу в Україні. Ландшафт кредитного фінансування для МСП та мікропідприємств в Україні зазнав значних змін у період з 2020 по 2022 рік. Незважаючи на початкове зниження кредитних ставок у 2021 році, у 2022 році відбулося їхнє різке зростання: вартість зросла до 22,15% для мікропідприємств з доходом до 50 000 євро, що потенційно може відлякати ці підприємства від отримання кредитів. Однак фінансування в національній валюті значно зросло, досягнувши рівня 347,8 млрд грн у 2022 році, що є раціональним вибором в умовах турбулентності. Номінальна сума виданих кредитів для МСП коливалася несуттєво;

- проведена оцінка ефективності кредитування АТ КБ «ПриватБанк» підприємств малого та середнього бізнесу. АТ КБ «ПриватБанк» значно збільшив обсяги кредитування малих та середніх підприємств: загальний

обсяг цих кредитів зріс на 210,7% з 6859 млн грн у 2020 році до 21311 млн грн у 2022 році, що свідчить про активну взаємодію банку з цим сектором. Якість портфеля кредитів МСП варіюється: суттєво зросла вартість застави за кредитами, забезпеченими активами, але існують і потенційні зони ризику, такі як кредити з недостатньою заставною вартістю та зниження відсотків резервування під знецінені кредити. Незважаючи на ризики, прибутковість кредитування МСП залишається високою, хоча і з тенденцією до скорочення відсоткової дохідності з 16,91% у 2020 році до 13,21% у 2022 році, що свідчить про те, що, незважаючи на збереження прибутковості, банку необхідно продовжувати ретельно управляти ризиками, пов'язаними з цією кредитною діяльністю.

РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ

3.1 Світовий досвід фінансових механізмів кредитування малого та середнього бізнесу

Загалом у поточних складних умовах слід звертати увагу на світовий досвід у контексті фінансових механізмів кредитування малого та середнього бізнесу для забезпечення відновлення під час або після повномасштабної війни. Досвід мирного часу у поточних умовах є недоречним.

План Маршалла, офіційна назва Європейська програма відновлення (ЄПВ), був ініціативою США, спрямованою на допомогу Західній Європі у відновленні після Другої світової війни. Це основоположний приклад цільової допомоги для стимулювання економічного відновлення, включаючи підтримку малого та середнього бізнесу. В рамках ЄПС кошти були перераховані урядам країн-учасниць. Ці уряди, у свою чергу, видавали ці кошти у вигляді дешевих кредитів підприємствам, у тому числі МСП, або інвестували їх в інфраструктуру та інші проекти розвитку. Основними цілями були відновлення зруйнованих війною основних засобів, стимулювання європейської економіки та запобігання поширенню комунізму. Реалізація ЄПС у поєднанні з виваженою економічною політикою європейських урядів призвела до безпрецедентного періоду зростання в Західній Європі.

У випадку Боснії і Герцеговини конфлікт, що тривав з 1992 по 1995 рік, зруйнував економіку та інфраструктуру країни. Міжнародні організації, такі як Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) і Світовий банк, оперативно втрутилися, сприяючи реалізації різних програм, включаючи надання кредитів малим і середнім підприємствам. Ці програми були покликані підтримати приватний сектор і стимулювати економічний розвиток

та відновлення. Однак складна політична структура Боснії і Герцеговини та несприятливе бізнес-середовище створили значні перешкоди для цих зусиль. Незважаючи на ці виклики, інтервенція відіграла значну роль у поступовому економічному відновленні, яке спостерігалось в наступні роки після конфлікту.

Економічна історія Афганістану в 21 столітті є ще одним прикладом постконфліктної підтримки МСП. Після інтервенції під проводом США у 2001 році багатосторонні банки розвитку та агенції з надання допомоги, такі як USAID, створили програми мікрофінансування та кредитування МСП. Економічне обґрунтування полягало у стимулюванні економічного зростання шляхом заохочення підприємницької діяльності, покращення умов життя та створення робочих місць. Ці програми мали різний ступінь успіху. В умовах слабкого врядування та нестабільності надання ефективних фінансових послуг було дуже складним завданням. Однак у багатьох випадках ці зусилля дійсно змінили ситуацію на краще, сприяючи місцевій економічній активності та пропонуючи рятівний круг для бізнесу, який намагається вижити та розвиватися в складних умовах.

У кожному з цих випадків надання кредитів МСП у постконфліктних ситуаціях продемонструвало потенціал таких зусиль для стимулювання економічного відновлення. Однак ці приклади також підкреслюють необхідність того, щоб такі ініціативи були частиною ширшої, комплексної стратегії, спрямованої на вирішення основних проблем постраждалих економік. Окрім цього, важливою є адаптація до унікальних умов і обмежень у кожному конкретному контексті. Таким чином, ефективність таких заходів залежить від їхньої продуманої розробки, ретельної імплементації, а також постійного моніторингу та оцінки.

Підхід, який часто називають контекстно-орієнтованою розробкою політики, передбачає ретельний аналіз типу наявних підприємств, галузей, в яких вони працюють, їхнього розміру, фінансових потреб та специфічних викликів, з якими вони стикаються. Такі глибокі знання мають вирішальне

значення для забезпечення того, щоб політичне втручання було точно спрямоване на вирішення реальних проблем МСП.

Успішне проведення такої політики, або те, що зазвичай називають імплементацією політики, може бути пов'язане зі значними труднощами, особливо в умовах, сформованих наслідками конфлікту. Перешкоди на шляху імплементації можуть охоплювати широкий спектр: від пошкодженої або відсутньої інфраструктури, проблем безпеки, до широкомасштабної корупції, яка може відволікати ресурси. Тому для забезпечення ефективної імплементації політики необхідно запровадити механізми, які передбачатимуть і вирішуватимуть такі проблеми.

Моніторинг та оцінка є невід'ємною частиною будь-якого політичного втручання, слугуючи інструментами для забезпечення ефективного використання ресурсів та досягнення запланованих результатів. Процес є особливо важливим у постконфліктних ситуаціях, коли ресурси обмежені, а потреба у позитивному впливі є величезною. Застосування ретельного моніторингу та оцінки може допомогти відстежувати прогрес, визначати сфери, що потребують вдосконалення, та за необхідності коригувати політику.

Крім того, програми кредитування МСП мають тенденцію показувати кращі результати, коли вони є частиною ширшого набору політичних заходів. Вони можуть включати розвиток фізичної та інституційної інфраструктури, формування сприятливого для бізнесу регуляторного середовища, а також сприяння розвитку освіти та професійної підготовки. Такий багатогранний підхід, який часто називають цілісним або комплексним політичним підходом, забезпечує швидший ріст МСП.

Всі ці елементи - розробка політики з урахуванням конкретних умов, ефективна реалізація заходів, ретельний моніторинг та оцінка, а також комплексний підхід до кредитування - є ключовими для успішної реалізації кредитних програм, спрямованих на підтримку МСП у постконфліктних умовах. Кожен з цих елементів відіграє важливу роль в орієнтуванні в

складних реаліях такого середовища та забезпеченні того, щоб надана підтримка ефективно сприяла економічному відновленню та розвитку.

Залучення фінансування для підтримки МСП в умовах конфлікту або постконфліктного середовища, як в Україні, вимагає багатостороннього підходу, що передбачає залучення як національних, так і міжнародних організацій для забезпечення необхідних коштів. Самостійно Україна не зможе надати МСП суттєвий обсяг ресурсів. З огляду на пов'язані з цим ризики та потенційну потребу в масштабних інвестиціях, партнерство з міжнародними організаціями та агенціями з розвитку часто є життєво важливим.

На національному рівні український уряд має визначити пріоритетом створення стабільного та сприятливого бізнес-середовища, оскільки це може значно підвищити привабливість для потенційних інвесторів. Процес включає вдосконалення нормативно-правової бази для захисту інвестицій, боротьбу з корупцією та забезпечення виконання контрактів. Крім того, уряд міг би розглянути можливість запровадження політики, спрямованої на заохочення інвестицій у МСП, наприклад, податкових пільг або схем розподілу ризиків.

Міжнародні організації, такі як Міжнародний валютний фонд, Світовий банк та Європейський банк реконструкції та розвитку, мають досвід надання фінансової підтримки в подібних ситуаціях. Ці організації мають не лише фінансову спроможність надавати кредити, але й технічний досвід, який допоможе забезпечити ефективне використання коштів. Вони мають відігравати ключову роль у наданні прямого фінансування, полегшенні доступу до міжнародних ринків капіталу та забезпеченні дотримання найкращих практик з точки зору фіскального управління та підзвітності.

Неурядові організації та агенції з надання допомоги, такі як USAID та різні агенції ООН, також будуть відігравати важливу роль у цьому процесі. Їх роль може варіюватися від надання прямої підтримки МСП, реалізації програм з розбудови потенціалу і навіть адвокації міжнародної підтримки від імені України.

Крім того, розвиток відносин з приватними інвесторами може забезпечити додаткові джерела фінансування. Це може включати створення державно-приватних партнерств або надання гарантій чи інших форм зменшення ризиків для залучення приватних інвестицій. Нарешті, взаємодія з українською діаспорою по всьому світу також може бути життєздатною стратегією. Ця група особливо зацікавлена у підтримці відновлення країни і може надати фінансові ресурси, навички та зв'язки, які можуть бути використані на користь українських МСП.

Залучення цих різних суб'єктів має бути скоординованим і спрямованим на досягнення спільної мети – підтримку відновлення та зростання МСП в Україні. Саме завдяки такій співпраці та узгодженим зусиллям можна найбільш ефективно мобілізувати необхідні ресурси.

Структурування умов кредитування МСП під час або після процесу відновлення після війни вимагає делікатного балансування. Політики повинні зважити необхідність стимулювання економічної активності та заохочення запозичень з необхідністю забезпечення стабільності кредитів та недопущення посилення фінансової нестабільності.

Ціна цих кредитів, яка виражається у відсотковій ставці, є ключовим компонентом цього балансу. Враховуючи економічні обставини, доцільно, щоб ці кредити мали низьку процентну ставку, нижчу за ринкову, наприклад, біля 5% річних. Окрім відсоткових ставок, ще одним ключовим фактором є термін погашення кредитів, або період часу, протягом якого вони мають бути повернуті. Довгострокові кредити можуть забезпечити більшу стабільність для МСП, надаючи їм більше часу для відновлення та отримання прибутку до настання терміну погашення.

Важливо також враховувати необхідність пільгових періодів - проміжку часу, протягом якого позичальники не зобов'язані здійснювати виплати. Враховуючи можливість тривалого економічного спаду в постконфліктних ситуаціях, пільгові періоди повинні тривати перші два роки.

Підводячи підсумок, зазначимо, що світовий досвід застосування механізмів фінансування малих і середніх підприємств під час і після конфлікту підкреслює вирішальну роль стратегічної фінансової підтримки у відновленні економіки. Кредити з ретельно підібраними умовами, такими як низькі відсоткові ставки, подовжені строки погашення та пільгові періоди, можуть підтримати МСП, стимулювати економічну активність та створюючи нові робочі місця. Для реалізації такого заходу слід залучити міжнародні фінансові організації, інші уряди, сторонніх приватних інвесторів та українську діаспору.

3.2. Стратегія державної політики кредитного забезпечення малого та середнього бізнесу в Україні

Як було виявлено, уже зараз діє програма релокації від Ощадбанку. Проте вважаємо, що вона повинна бути більш всеохоплюючою, а тому важливо, щоб держава виділила більше коштів на її реалізацію, а також залучила більше банків для виконання відповідного завдання переміщення МСП з зони бойових дій та зони, що знаходиться недалеко від бойових дій. Це збережено суттєву частку економічного потенціалу України.

Надання кредитів на переміщення бізнесу для малих та середніх підприємств, розташованих на територіях з високим ризиком воєнних дій, є важливим аспектом економічної та соціальної стійкості. Основна причина полягає у збереженні економічної безперервності - концепції, глибоко вкоріненої в макроекономіці. Перебої, спричинені військовими діями, можуть мати значний вплив на економічне здоров'я країни в цілому.

По-перше, переміщення підприємств із зон підвищеного ризику дозволяє зберегти операційну цілісність цих підприємств. Теорії бізнес-економіки припускають, що втрата функціональності цих підприємств через військові дії може порушити ланцюги поставок, знизити продуктивність і

спричинити фінансову нестабільність, що може перерости в більш масштабну економічну кризу. Надаючи фінансову підтримку для переміщення, програма кредитування гарантує, що ці підприємства зможуть продовжувати працювати, захищаючи як їхній індивідуальний економічний стан, так і макроекономічну стабільність у більш широкому сенсі.

По-друге, з точки зору економіки праці, МСП є важливим джерелом створення нових робочих місць. Якщо відбудуться військові дії, що призведуть до закриття або знищення МСП, рівень безробіття значно зросте. Така ситуація може призвести до скорочення споживчих витрат та посилення соціальної нестабільності, створюючи негативний зворотній зв'язок, який ще більше шкодить економіці. Сприяючи переміщенню бізнесу, держава зберігає можливість для працевлаштування та допомагає підтримувати соціальний порядок.

Варто зазначити, що хоча кредити на переміщення бізнесу можуть зменшити ризики, пов'язані з потенційними військовими діями, такий підхід також створює певні проблеми, зокрема фінансові витрати на надання таких кредитів, потенціал для посилення регіональної нерівності, а також психологічні та соціальні витрати на переїзд для власників та працівників бізнесу. Цими проблемами необхідно ретельно керувати, щоб переваги такого підходу переважали над витратами.

Малі та середні підприємства в областях з високим рівнем ризику, таких як Дніпропетровська, Донецька, Запорізька та Херсонська, створюють значну частку валового внутрішнього продукту у відповідних регіонах. Згідно з наведеною таблицею "Сума ВВП МСП у небезпечній зоні станом на кінець 2021 року, млн грн.", загальний внесок цих МСП у ВВП у цих зонах підвищеного ризику становить приблизно 194 271 мільйон гривень. Ця значна цифра підкреслює їхню економічну значущість і наголошує на необхідності фінансової підтримки у вигляді кредитів для полегшення їхнього переїзду в умовах наближення військових дій (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Сума ВВП МСП у небезпечній зоні станом на кінець 2021 року, млн грн.

Регіон	Частка МСП у ВВП регіону, млн грн.	Сума ВВП МСП у небезпечній зоні, млн грн.
Дніпропетровська	382612	95653
Донецька	186145	46536
Запорізька	150391	37598
Херсонська	57936	14484
Всього	-	194271

Джерело: розраховано автором на основі даних Державної служби статистики України

Аналіз внеску цих МСП у регіональний ВВП дає більш чітке уявлення про це питання. Дані свідчать, що у Дніпропетровській області внесок МСП у ВВП країни становить 382,6 млрд гривень, з яких 95,7 млрд гривень припадає на МСП у зонах підвищеного ризику. У Донецькій області ці цифри становлять 186,1 та 46,5 мільйонів гривень відповідно. Аналогічно, у Запорізькій області внесок МСП у ВВП становить 150,4 млн. грн., з яких 37,6 млн. грн. припадає на МСП із зон підвищеного ризику. Нарешті, у Херсонській області із загального внеску МСП у ВВП у розмірі 57 936 мільйонів гривень 14 484 мільйони гривень припадає на зони підвищеного ризику.

Ці дані підкреслюють цінний економічний результат, який створюють МСП у зонах підвищеного ризику. Такий значний внесок у регіональний та національний ВВП демонструє стратегічну необхідність надання фінансової підтримки для переселення. Економічні інвестиції не лише захищають ці підприємства та місцеву економіку, але й сприяють економічній стабільності в цілому. Вони гарантують, що ці підприємства зможуть продовжувати свою діяльність, зберігаючи економічну цінність, яку вони створюють, і пом'якшуючи потенційний негативний вплив на національну економіку, який може виникнути, якщо їхню роботу буде перервано через військові дії. По суті, ця фінансова підтримка відповідає принципам стратегічного управління економікою та мінімізації ризиків, створюючи буфер проти потенційних макроекономічних потрясінь.

Таблиця 3.2

Вартість матеріальних ресурсів українських МСП підприємств на кінець 2021 року, млрд грн.

Показники	середні підприємства	малі підприємства	з них мікропідприємства
Основні засоби	1032,0	722,0	327,9
Довгострокові біологічні активи	9,5	2,8	0,8
Запаси	800,2	644,8	277,1
поточні біологічні активи	18,2	8,2	2,2
Всього	1859,9	1377,7	608,0

Джерело: розраховано автором на основі даних Державної служби статистики України

Загальний обсяг матеріальних активів, який слід вивести, становить близько 208,6 млрд грн. (табл. 3.2 і табл. 3.3) Якщо припустити, що для перевезення необхідно витратити близько 1% від вартості матеріальних ресурсів, то витрати підприємств становитимуть 2,09 млрд грн. Очевидно, що це суттєво менше суми у розмірі 194,3 млрд грн. - суми ВВП МСП у небезпечній зоні, млн грн.

Таблиця 3.2

Вартість матеріальних ресурсів українських МСП підприємств, що знаходяться у небезпечній зоні, основі даних на кінець 2021 року, млрд грн.

Регіон	Основні засоби	Довгострокові біологічні активи	Запаси	Поточні біологічні активи
Дніпропетровська	55,6	0,3	46,0	0,8
Донецька	27,1	0,2	22,4	0,4
Запорізька	21,9	0,1	18,1	0,3
Херсонська	8,4	0,1	7,0	0,1
Всього	112,9	0,7	93,4	1,6

Джерело: розраховано автором на основі даних Державної служби статистики України

Основною умовою, яку слід розглянути при розробці програми, є відсоткова ставка. Для того, щоб полегшити фінансовий тягар кредиту для МСП, можна запропонувати пільгову процентну ставку. Наприклад, на перші три роки можна слід закріпити ставку 5%. Ще однією умовою, яку слід

враховувати, є графік погашення кредиту. Можна встановити пільговий період для погашення кредиту, щоб надати підприємствам певний час для адаптації на новому місці та стабілізації діяльності до початку погашення кредиту.

Що стосується забезпечення кредитів, то, слід використати власне матеріальні активи, які перевозяться. Нарешті, на додаток до цих фінансових умов, слід встановити умови щодо використання кредитних коштів. Кредит має бути спрямований на витрати, безпосередньо пов'язані з переміщенням бізнесу, такі як транспортування активів, оренда або купівля нових приміщень, а також витрати, пов'язані з налагодженням діяльності на новому місці. Ця умова допомагає забезпечити цільове використання кредиту та сприяє успішному переїзду та відновленню діяльності МСП.

У процесі визначення основних напрямків підвищення ефективності банківського кредитування підприємств малого та середнього бізнесу сформульовано наступні висновки:

- охарактеризовано світовий досвід фінансових механізмів кредитування малого та середнього бізнесу. Міжнародний досвід показує, що підтримка малих і середніх підприємств через спеціальні механізми фінансування є життєво важливою для постконфліктного економічного відродження. Кредити, які є доступними та враховують унікальні проблеми, з якими стикаються ці підприємства, забезпечать значний внесок у їхнє відновлення та зростання. Ставки за такими кредитами повинні бути низькими, а основним джерелом коштів повинні бути міжнародні донори;

- представлена стратегія державної політики кредитного забезпечення малого та середнього бізнесу в Україні. Стратегія державної політики у сфері кредитування малих та середніх підприємств в Україні має визначати пріоритетом сприяння переміщенню бізнесу з військових зон підвищеного ризику, зважаючи на значний внесок цих підприємств у регіональний та національний ВВП. Надання кредитів на пільгових умовах, таких як низька відсоткова ставка 5% на перші три роки та гнучкий графік погашення, може

полегшити фінансовий тягар та підтримати економічну безперервність цих МСП.

ВИСНОВКИ

У процесі вивчення теоретичних, практичних та методичних аспектів банківського кредитування середнього та малого бізнесу сформульовані наступні висновки та пропозиції:

1. Вказано сутність банківського кредиту та його вплив на розвиток малих та середніх підприємств. Банківський кредит малому та середньому підприємству – це банківський продукт, що передбачає надання коштів у тимчасове використання з подальшим нарахуванням процентів, комісій, штрафів тощо з метою поповнення оборотного капіталу, реалізації інвестиційних завдань чи досягнення іншим бізнес-результатів підприємством з балансовою сумою активів до 20 млн грн., доходом до 40 млн грн. та персоналом до 250 осіб. Вплив цього кредиту поширюється на всі рівні організації: від уможливлення прийняття стратегічних рішень керівництвом та власниками до посилення гарантій зайнятості та можливостей розвитку навичок для працівників. Таким чином, банківський кредит має значний вплив на розвиток МСП, зрештою слугуючи каталізатором ширшого економічного зростання завдяки своєму внеску у ВВП, зайнятість та збагачення людського капіталу.

2. Охарактеризовані фінансові механізми банківського кредитування підприємств малого і середнього бізнесу. У контексті фінансових механізмів для малих та середніх підприємств в Україні банківське кредитування відіграє важливу роль, пропонуючи спеціалізовані програми, такі як "Доступні кредити 5-7-9%" та окремі спеціалізовані програми від самих банків. Традиційні банківські продукти, хоча і є більш дорогими з огляду на ризики, доповнюють державні цільові програми, надають ширший спектр варіантів фінансування. Крім того, грантові програми, які включають як галузеві ініціативи, так і міжнародну допомогу, такі як гранти ЄС та Фонд підтримки стартапів Google в Україні, зміцнюють систему фінансової підтримки, надаючи безповоротну допомогу численним МСП.

3. Досліджений сучасний стан кредитування малого та середнього бізнесу в Україні. Розвиток кредитної інфраструктури МСП та мікропідприємств в Україні у 2020-2022 роках демонстрував помітні коливання: у 2022 році ставки за кредитами різко зросли для мікропідприємств з доходом до 50 000 євро та інших груп, досягнувши піку в 22,15%. Фінансування в національній валюті помітно посилилося, досягнувши 347,8 млрд грн у 2022 році, що свідчить про те, що МСП та мікропідприємствам потрібно переглянути свої фінансові стратегії, щоб адаптуватися в умовах невизначеності та економічних наслідків війни, що триває.

4. Виконана оцінка ефективності кредитування АТ КБ «ПриватБанк» підприємств малого та середнього бізнесу. Протягом 2020-2022 років АТ КБ "ПриватБанк" продемонстрував підвищену прихильність до підтримки МСП, про що свідчить зростання кредитів, наданих цим підприємствам, на 210,7% з 6859 млн грн до 21311 млн грн. Однак якість кредитів продемонструвала змішані результати: зростання вартості застави забезпечує більшу надійність кредитів, але водночас викликає занепокоєння через значну частку кредитів з недостатньою заставою, а також зниження відсотків резервування на покриття кредитних збитків. Незважаючи на скорочення дохідності з 16,91% у 2020 році до 13,21% у 2022 році, кредитування МСП було вигідним для банку, адже потенційні втрати покриваються державою.

5. Запропонований світовий досвід фінансових механізмів кредитування малого та середнього бізнесу. Надання індивідуальної фінансової підтримки малим та середнім підприємствам є ключовим аспектом глобальних стратегій постконфліктного відновлення. Ці ініціативи, які часто передбачають надання пільгових кредитів на специфічних умовах, відіграють важливу роль у підтримці МСП та стимулюванні економічного відродження. Успіх таких заходів значною мірою залежить від розуміння місцевого економічного ландшафту, послідовної оцінки та співпраці між національними та міжнародними зацікавленими сторонами. Ставки за такими кредитами повинні бути низькими, а основним джерелом коштів повинні бути

міжнародні донори. Для реалізації такого заходу слід залучити міжнародні фінансові організації, інші уряди, сторонніх приватних інвесторів та українську діаспору.

б. Сформульована стратегія державної політики кредитного забезпечення малого та середнього бізнесу в Україні. Реалізація ефективної державної політики щодо надання кредитів в Україні з акцентом на МСП, розташованих у регіонах з високим військовим ризиком, є вкрай важливою з огляду на значний внесок цих підприємств у формування ВВП. Пільгові умови кредитування, що включають знижену відсоткову ставку на рівні 5% на перші три роки та адаптовані плани погашення, можуть забезпечити суттєве фінансове полегшення, сприяючи тим самим підвищенню стійкості та безперервності бізнесу. Зрештою, така індивідуальна кредитна стратегія є важливим аспектом зменшення ризиків, забезпечення економічної стабільності та мінімізації більш широких соціально-економічних наслідків, пов'язаних з потенційними конфліктними потрясіннями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрос С. Проблеми та шляхи розширення мікрокредитування аграрного виробництва. *Recommended for publication by the scientific council Lesya Ukrainka Volyn National University*. 2021. С.136 – 138.
2. Артур В.Ж., Проблеми вдосконалення механізму банківського кредитування як засобу стимулювання розвитку ринку кредитних послуг в Україні. *Вісник економічної науки України*. 2020. № 1 (38). С. 196-201.
3. Бізнесу на час війни видаватимуть кредити під 0%, кількість дозволів скоротять у 30 разів. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/03/18/684244/> (дата звернення: 25.05.2023).
4. Валовий регіональний продукт (2004-2021). URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/vvp/kvartal_new/vrp/arh_vrp_u.html (дата перегляду: 25.05.2023).
5. Вергун А. М. Роль та перспективи розвитку мікрокредитування в країнах, що розвиваються. *Ефективна економіка*. 2020. № 2. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7660>. (дата звернення: 04.05.2022).
6. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
7. Дзюблюк О. В., Сучасні аспекти розуміння сутності і ролі кредиту як економічної категорії. *Світ фінансів*. – 2017. – 1. – С. 7-16.
8. Доступ до фінансування як чинник розвитку МСП. URL: <https://eu4business.org.ua/success-stories/fuelling-ukraines-sme-potential/> (дата звернення: 25.05.2023).
9. Доступні кредити 5-7-9%. URL: <https://5-7-9.gov.ua/#prog> (дата перегляду: 25.05.2023).
10. Доценко І. О., Доценко В. В., Сутність та значення кредитної діяльності банку у сучасних умовах економічного розвитку. *Науковий вісник*

Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. – 12 (1) . – 2017. – С.94-98.

11. Дятлова Ю.В., Механізми розвитку та безпеки банківського кредитування: досвід країн ЄС та сучасні реалії. *Вісник економічної науки України*. 2018. № 2 (35). С. 51-57.

12. ЄБРР відшкодує бізнесу витрати на релокацію. URL: <https://news.dtkk.ua/finance/bank-system/80755-jebrr-vidskoduje-biznesu-vitrati-na-relokaciiu> (дата звернення: 25.05.2023).

13. ЄБРР розвиває кредитування українських МСП у національній валюті у рамках механізму фінансування МСП EU4Business. URL: <https://eu4business.org.ua/news/ebrd-develops-local-currency-lending-for-smes-in-ukraine-under-eu4business-sme-finance-facility/> (дата звернення: 25.05.2023).

14. Європейський фонд для Південно-Східної Європи (EFSE). URL: <http://www.eu4business.eu/uk/programme/yevropeyskyu-fond-dlya-pivdenno-shidnoyi-yevropy-efse?destination=programmes%3Fpage%3D1> (дата перегляду: 25.05.2023).

15. З Мелітополя на Львівщину: як Ощад допомагає бізнесу релокуватись у безпечні регіони. URL: <https://nabu.ua/ua/z-melitopolya-na-lvivshchinu-yak-oshchad-dopomogaye-biznesu-relokuvatis-u.html> (дата звернення: 25.05.2023).

16. Закон України «Про банк і банківську діяльність» від 07.12.2000 № 2121-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 5-6, ст.30

17. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» №996-XIV від 1999-07-16 // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, № 40, ст.365

18. Звіт за 2022 р. URL: <https://privatbank.ua/about/finansovaja-otchetnost> (дата перегляду: 25.05.2023).

19. Зеркаль А. В., Осипенко Є. І. Мікрокредитування та споживчі кредити в Україні. *Фінансові важелі соціально-економічного механізму*

взаємодії суб'єктів господарювання різних типів та сфер діяльності. 2020. С.24-27.

20. Кредит на релокацію бізнесу. URL: <http://www.oschadbank.ua/kredit-na-relokatsiu-biznesu> (дата звернення: 25.05.2023).

21. Кредити МСП. URL: https://bank.gov.ua/files/Loans_MSE.xlsx (дата перегляду: 25.05.2023).

22. Кредити на розвиток: як бізнесу отримати доступне фінансування для власних проєктів?. URL: <https://www.epravda.com.ua/projects/msp/2021/04/14/672829/> (дата перегляду: 25.05.2023)

23. Кредити, гранти на сад і навіть на корову — можливості для бізнесу під час війни. URL: <https://www.capital.ua/ru/publication/167546-krediti-granti-na-sad-i-navit-na-korovu-mozhливosti-dlya-biznesu-pid-chas-viyni#ixzz82kotewjt> (дата звернення: 25.05.2023).

24. Миськів Г. Функціонування та розвиток кредитного ринку України: теорія, методологія, практика: монографія. Львів: «Растр-7». 2015. 360 с.

25. Низькі податки, кредитування під 0% та релокація на Західну Україну. Сім державних програм для підтримки бізнесу у воєнний час. URL: <https://forbes.ua/inside/nizkie-nalogi-kreditovanie-pod-0-i-relokatsiya-na-zapadnuyu-ukrainu-sem-gosudarstvennykh-programm-dlya-podderzhki-biznesa-v-voennoe-vremya-19032022-4825> (дата звернення: 25.05.2023).

26. Огляд національних програм фінансування для МСП. URL: <https://business.diia.gov.ua/knowledge/programi-finansuvanna/oglad-nacionalnih-program-finansuvanna-dla-msp> (дата звернення: 25.05.2023).

27. Партнерська ініціатива ЄС щодо надання фінансування у місцевій валюті: Європейський фонд для Південно-Східної Європи (EFSE). URL: <http://www.eu4business.eu/uk/programme/partnerska-iniciatyva-yes-shchodnadannya-finansuvannya-u-misceviy-valyuti-yevropeyskyu?destination=programmes%3Fpage%3D3>

28. Підтримка бізнесу під час війни: огляд державних програм. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/relokaciya-krediti-ta-znizhennya-podatkov-chim-ukrajinskiy-biznes-mozhe-skoristatisya-zaraz-50234873.html> (дата звернення: 25.05.2023).

29. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI (ред. від 28.03.2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 25.05.2023).

30. Постанова Кабінету Міністрів України «Про надання фінансової державної підтримки» від 24 січня 2020 р. № 28. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/28-2020-%D0%BF#Text> (дата перегляду: 25.05.2023).

31. Приймак Н. В. Сутнісні характеристики кредиту як основного фінансового інструмента кредитування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. № 6. С. 7-16.

32. Річний звіт 2021 Фонду розвитку підприємництва. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/FRP%20Report%202021-UA_.pdf (дата перегляду: 25.05.2023)

33. Україна отримає 500 мільйонів доларів безповоротної допомоги від США. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/04/22/686134/> (дата звернення: 25.05.2023).

34. Фінансування для малого та середнього бізнесу. URL: <https://privatbank.ua/business/small-and-medium/financing> (дата звернення: 25.05.2023).

35. Фінансуємо бізнес!. URL: <https://privatbank.ua/business/kredit> (дата перегляду: 25.05.2023).

36. Commission Recommendation 2003/361/EC of 6 May 2003 concerning the definition of micro, small and medium-sized enterprises. URL: <http://www.worldbiz.ru/base/21648.php> (дата перегляду: 25.05.2023).

37. Payne J., Dorn W., Pastore D., Ulrich J. Managing Indirect Spend: Enhancing Profitability through Strategic Sourcing: 2nd edition. *Wiley*. 2021. 320 p.

38. Small and medium enterprises (SMEs) finance. URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/smefinance> (дата перегляду: 25.05.2023).

39. Small and medium-sized enterprises (SMES). URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/structural-business-statistics/structural-business-statistics/sme> (дата перегляду: 25.05.2023).

40. Teixeira Nuno Miguel (ed.). Handbook of Research on Financial Management During Economic Downturn and Recovery: *Business Science Reference*. 2021. 590 p.